

GÖRSEL DİL ve DÜNYA İLİŞKİSİ ÜZERİNDEN MODERNİZMİN ELEŞTİRİSİ

Hale TORUN¹⁵

Öz

Modern insan hakkında konuşmak ve onu etkileyen dünyayı incelemek için yapılan çalışmalar günümüzde önem kazanmıştır. Kültürel çalışmaların ve kültürel antropolojinin modelleri ile birlikte kitle iletişim üzerinden yeniden değişime uğrayan insan aklı okunmaya başlanmıştır. Yeni Çağ'ın dili, görsel iletişim ve görsel dünya arasında gelişmektedir. Modernizm ise sürekli değişime uyum sağlamanın başka bir modelidir. Modern insanın simgeleri, düşünce yapısı zaman içerisinde sürekli değişmiştir. Bu, yüzlerce yıllık bir sosyal evrimin sonucudur. Binlerce yıllık kaya üzerlerine yapılmış resimler, figürler, arketipsel motifler ve kolektif bilinç dışını oluşturan simgeler insanın duyu ve alımlama dünyasını tarih içerisinde biçimlendirmiştir. Modern dünya insanı ise geç kapitalist döneme girdiğinde hümanizmanın yerine elektronik sarmalın içine girmiştir. Eleştirel bakışın bu konudaki yaklaşımı ise temel ve basit olanın yeniden anlaşılması üzerineydi. Modernizmin ve eleştirel düşüncenin arasındaki gerilimin görsel dilin işaretleriyle çözümlenmesi bu çalışmanın omurgasını oluşturmaktadır. Çalışmanın evreni, ilkel dünyaya ait göstergelerin yeni dünyanın görsel figürleriyle ilişkisini sorgulamak olarak sınırlandırılmıştır. Ayrıca bu çalışmada kitle iletişim dünyasının Yeni Çağ toplumunun gelişimini nasıl etkilediği sorusuna da cevap aranmıştır. İki ayrı bakış açısından hem modernizm hem de eleştirel teori üzerinden karşılaştırma da yapılmıştır. Açıklayıcı örnekler ise bu çalışmayı sanat ve sinema üzerinden sunmuştur. Sinemasal örneklerde de yorum, bilim ve Ludwig Wittgenstein'in dil – dünya ilişkisi üzerinden çözümleme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Görsel Dil, Modernizm, Kültür, İletişim, Petroglif

Jel Kodları: Y80, Y90, Y91

CRITICISM OF MODERNISM IN THE CONTEXT OF VISUAL LANGUAGE AND WORLD RELATIONSHIP

Abstract

Studies about modern human and the world that influences him gained much importance in today's world. The human mind, which has reevolved due to mass communication, is started to be analyzed through models of cultural studies and cultural anthropology. The language of the new age is evolving among visual communication and the visual world. Modernism is another model of adaptation to continuous change. The symbols and the thinking structure of modern people have constantly changed over time. This is the result of hundreds of years of social evolution. Thousands of years ago, the paintings, figures, archetypal motifs and symbols that make up the collective unconscious shaped the world of human emotion and reception throughout the history. The modern era human entered the electronic spiral instead of humanism when he entered the late capitalist phase. The approach of the critical view on this subject was about re – consideration of the basic and the simple. The analysis of the tension between modernism and critical thinking through the signs of visual language constitutes the main subject of this study. The universe of the study is limited to questioning the primitive concept and the basis of its relation to the new world's visual figures. The question of how the world of mass media influences the development of art and society through the age was sought. In this study, a comparison made was based on two different perspectives, both modernism and critical thought theory. Illustrative samples were presented through art and cinema. In the cinematic samples, the analysis made was based on interpretation, science and Ludwig Wittgenstein's language – world relationship.

Key Words: Visual Language, Modernism, Culture, Communication, Petroglyph.

Jel Codes: Y80, Y90, Y91

¹⁵ Dr. Öğretim Üyesi Hale Torun, İstanbul Aydın Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo TV Sinema Bölümü, haletorun@aydin.edu.tr. ORCID: 0000-0002-4406-8272

1. Giriş

İnsan ve toplum arasında organik bir bağ vardır. Toplum ve birey birbirini sürekli değiştiren ve dönüştüren iki güçtür. Bu iki gücün insanın kimlik arayışında zaman zaman çatıştığı anlar vardır. İnsan öz ve varlığı için duyularına, toplum ise varlığını korumak için yasalarına, kurallarına sığınır. İki temel varlığın arasındaki kaçınılmaz çatışma noktasında ise kültür ve uygarlık durmaktadır. Gelişimin bütün basamaklarında karşılaşılan araçlar, dönemin teknolojileri, bütün bu kavramları birbirine dönüştürebilir. İnsanlık, savaşlara, açlığa, katliamlara yol açabildiği gibi dünyanın bütün sorunlarına çözüm yolu da bulabilir. Akıl ve hümanizma eşliğinde ürettiği sanat ve sosyal yaşamın estetiği uygarlığına tekrar biçim verebilir. Uygarlığın aklını okuyabilmek için araçları iyi görebilmek gerekmektedir. İlkel olandan modern olana kadar gelen bütün simgeler aslında bu araçların dilini oluştururlar. Erken çağlarda kaya üstü resimleri, figüratif yazı ve simgeler daha sonra dili oluşturan sessiz – sesli işaretler, kodlar ve anlatılar günümüz dünyasında görüntüyle bize ulaşan dijital dünyaya, elektronik oyunlara, sinemaya, internete ve insansız bir endüstrinin insanı içine alan dünyasına kaynaklık etmektedir. Bu kaynaklar insana ait olan dünyayı imgeler yardımı ile yeniden yapılandırmaktadır.

2. Amaç ve Yöntem

Kültürün tanımlanması için genelleme yapıldığında, dünya toplumlarına global kültür kuramının yön verdiği görülür. Çalışmada ele alınan teorilerden bir tanesi Erich Rothacker'in kültür antropolojisidir. Rothacker'e göre, kültürün yapıcısı ve taşıyıcısı insandır; dolayısıyla kültür üzerine her felsefi çalışma insan felsefesi ile aynı anlama gelmek üzere yapılmış antropolojik bir yaklaşımdır. İnsanı ve kültürü anlama yolundaki her çaba, aynı kültürün içinde kalınarak gerçekleştirilebilen bir olgudur. Rothacker için felsefe ve bilimin görecelik ve tarihsellik bir mücadelesi vardır. Ancak bunun yersiz bir tartışma olduğunu, bilim ve felsefenin bunu aşamayacağına inanır. “Demek ki edimsel / yaratıcı yaşam, kültürel fenomenlerin stillerini durmadan artıran ve böylece göreceli olan şeyin bizzat kendisidir” (Rothacker, 1990: 49). Onun düşüncesinde bilim de felsefe de görecelik ve tarihsellikten bağımsız değildir.

Bu çalışmada, ilkel olanın modern dünyada yeniden belirmesi üzerine yazılırken kültürel felsefe ve kültür antropolojisinin çeşitli yöntemleri dikkate alınmıştır. Ludwig Wittgenstein'in dil teorisi de bu yöntemlerden biridir. Dil toplumsal gelişimin ayırt edici özelliğidir. Dilin yapısal gelişim süreci, uygarlığın kullandığı tüm araçların ilerleme sürecini de etkilemiştir. Örneğin, Alexander von Humboldt'un dil teorisi ile ilgili bir bağlantı kurmak gerekirse konuşmak, düşünceyi yaratan bir fenomendir. Bu yaklaşıma göre yaşam olaylarını dilden ayırmak mümkün değildir. Tarih de böyle olayların ardışıklığı olarak dilden bağımsız düşünülemez bir gelişim sürecidir. Humboldt, toplumların ulus olma sürecinde ortak dilin önemli bir belirleyici olduğunu düşünmektedir. “Bir başka deyişle, Humboldt'ta dil kavramı, hem tüm insanlığa ait denilebilecek dili hem de tarihsel dilleri içermektedir” (Kılıç, 2011: 44). Bir başka dil bilimci Ludwig Wittgenstein'in Tractatus'tan sonra yazdığı ünlü yapıtı Philosophical Investigations'daki dil anlayışı bize yardımcı olmaktadır.

Ludwig Wittgenstein için, bir dili konuşmak Tractatus'ta savunduğu tezin aksine dünyayı resmeden önermeleri dile getirmekten ibaret değildir. O, dil kurallarının toplumsal uzlaşım tarafından belirlenmiş birtakım oyunlara benzediğini iddia etmektedir.

Bu oyunları tanımlarken dilin özelliklerinden şiir okumak, şaka yapmak, birisini taklit etmek ve masal anlatmak gibi dil kullanımlarını ‘dil oyunları’ biçiminde sunmaktadır (Altınörs, 2000: 58).

Wittgenstein, böylelikle kelimelerin oyun olarak kabul edildiği ve dilin her şeyi tarif edemediğini anlatır. O’nun teorisine göre; bir kelimenin nesneyi tanımlarken niçin kullanıldığı tam olarak açıklanamaz (Wittgenstein, 1968: 291).

3. Bulgular

Uygarlık karmaşık bir kavramdır. Bazen anlam olarak karşılığı kentleşmiş ve de modernitenin tüm parçalarına hâkim bir yaşam biçimi olarak görülür. Bazen de bu dünyaya miras bırakmış kavimlerin tanımı olarak kabul edilir. ‘Uygarlık’ sözcüğünün çoğulu kullanıldığında ise kelimeye farklı bir anlam yüklenir. ‘Uygar toplum’ dendiğinde de anlam değişmektedir. Kullanılan sözcüğün yerinin değişmesi, uygarlık kavramına yüklenen anlamı da değiştirir. Bir uygarlık var olduğu dönemde, modernitenin sunduğu temel şartlara rastlamamış olabilir. Öncelikle, modernizmin hangi tanımları içine aldığı incelenerek bu konuya başlanabilir.

İlkel toplum kavramı antropolojinin özel bir araştırma alanı olarak da görülebilir. Ayrıca antropoloji, 20. Yüzyılın ikinci yarısına kadar ilkel toplumları inceleyen bir bilim dalı olarak görülmüştür. Bu yönü ile de sosyoloji, siyaset bilimi ve ekonomi gibi bilim dallarından ayırt edilmiştir. Aslında antropoloji insanı anlamak ve çözmek için yeryüzündeki ilk insan yerleşiminden başlayarak ilkel toplum evrelerini çalışma konusu haline getirmiş bir bilimdir. Doğaya egemen olmak için maddi donanımın henüz çeşitlilik göstermemesi, yazının henüz bulunmaması, kadim geleneğin önemi, kolektif düşünce tarzı ve toplumsal örgütlenmenin akrabalık sistemleri üzerinden oluşması antropolojide ilkel toplumun ayırt edici nitelikleri olarak kabul edilmiştir. O dönemlerden sonra, araştırmacılar bir yandan ‘ilkel’ sözcüğünün taşıdığı aşağılayıcı anlamdan kurtulmayı amaçlamışlardır. Diğer yandan da sanayi toplumlarını antropolojinin inceleme sahası içerisine dâhil etmişleridir (Emiroğlu & Aydın, 2003: 422).

Bu tanımlamaya göre, ilkel toplumların antropolojide sanayi toplumunun karşıtı bir kavram olarak kabul edildiği görülmektedir. Günümüze kadar ‘ilkel’ sözcüğü çeşitli tartışmalara yol açmıştır. Örneğin yapısalcı antropolojide daha çok maddi kültüre sahip olan ve ritüelleri başlatan bütüncül bir kavim modeli olarak görülmeye başlanmıştır. Kültürel yapının bütün olarak ele alınması ve tüm katmanlarıyla toplumsal gelişimin (dil, üretim araçları ve etkileşim) devam ederek farklı kavimlerle üstlü katmanlarda incelenmesi ilkel toplum kavramına bakışı değiştirmiştir. Sanatsal bir çözümlene yöntemi olarak da kullanılan ‘yapısalcılık’ aslında Claude Lévi – Strauss tarafından araştırılan modellerle ilkel toplumun evrimleşme sürecini, yabani aklın tanımlaması ve gelişmesi olarak da kabul edilir.

“Sosyal yapılar niceliksel anlamda açıklanması güç olduğundan, Lévi – Strauss’a göre yapı; ancak modeller biçiminde ortaya konabilir. Bu şekliyle, toplumsal yapı görgül gerçeklikle değil, bu gerçeklik üzerine kurulan modellere göre şekillenir. Diğer bir yaklaşımla toplumsal yapı, toplumdaki somut ilişkilerin arkasında kavramsal bir yapının var olduğunun kabul edilmesi ve bunların ancak geliştirilebilir soyut modellerle keşfedilebileceği ilkesine dayanır. Model ise yapıyı oluşturan parçaların bir veya birkaçında değişiklik olması durumunda yapının nasıl bir tepki vereceğine dair öngöründe bulunmamızı sağlar. Onun için de ayırt edici modelin gözlenebilen olguların anlaşılabilmesini sağlayacak şekilde oluşturulması gerekir” (Nar, 2014: 36).

Buna göre modern yapı, çağdaş ekonomideki kalkınma yaklaşımının ve gelişmişlik ölçütlerinin toplumsal alandaki karşılığını kuramsallaştırmaya çalışan yaklaşım ve çerçeve olarak kabul edilen bir kavram olarak görülür. Modern dünya insanı öncül olarak kabul ettiği her şeyi bir devinim olarak görür. Bu yüzden ilk aletlerin bulunuşundan bu yana sürekli yaptığı araçlara da kendi göstergelerini yazmaktadır. İnsanın geldiği işaret dilini ve ikonik dünyayı tanımlamak için ise kaya üstü resimlerden gelen simgelerin kök kültür kavramı içerisinde incelenip modern dünya dilinin nasıl temel yapı taşı olduğunu anlamak gerekmektedir. Baş döndürücü bir hızla gelen dijital hareket, insanın aklını elektronik bir çerçeve ile çevrelemeye başlamıştır. Ama insan antropolojik olarak özelliklerini çok fazla değiştirmeden kodlar konusunda kolektif hafızası ve matematiğin dili ile imgeler dünyasını yaratmıştır.

“Petroglif, esas itibarıyla “taş üzerine yapılan oyma” anlamına gelmektedir. Bu kelimeyi karşılamak için Türkiye Türkçesi’nde “kaya üstü tasvirler”, “kaya üzerine levhalar”, “kaya resimleri”, “taş oymaları”... gibi kavram işaretleri de kullanılmaktadır. “Oyma”, “dövme”, “kazıma” ve “boyama” teknikleriyle taşlara, kayalara ve mağaralara işlenen petroglifler, buldukları yerleri âdeta “müze”ye çevirmekte ve konunun uzmanlarınca ait oldukları devrin “ifade vasıtası”, “iletişim aracı”, hatta “yazısı” olarak nitelendirilmektedir” (Alyılmaz, 2004: 1).

Bütün bu kavramların tanımlanması ve bulguların değerlendirilmesi üzerine modern düşüncenin ilkelden bugüne nasıl etkilendiği anlatılabilir.

4. Düşüncenin Yitirilişi

İnsan düşüncesi modern dünya ile beraber sürekli bir yönlendirmenin içindedir. Arayış ve keşifler çağı sona ermek üzeredir. Teknoloji, insanoğlunun kaçınılmaz olarak ulaştığı araçsal aklıdır. Ancak modern düşünce bu araçsal aklı desteklerken ruhsal yönünü kaybetmeye başlamaktadır. Aslında modernizm sosyal ve siyasal bir değişimdir. Bir diğer yaygın anlayışa göre de sanayileşme sonrası Batı uygarlığında görülen sosyal ve siyasal değişimlere modernleşme denir. Batı uygarlığının ölçülerine göre bu değişimlerin göstergeleri nelerdir? Özellikle gelişmekte olan ülkelere sunulan modeli incelemek gerekmektedir. Batı düşüncesinde modernleşme aşamasının değişmez parametreleri şöyledir:

- a) *Kentleşme,*
- b) *Mesleki Şemadaki Hareketlilik (İş Alanlarının Farklı ve Çok Seçenekli Olması)*
- c) *Yaygın Eğitim*
- d) *Çoğulcu Temsili Sistem*
- e) *Demokrasi (Geç Kapitalizm)*
- f) *Her Şeyin Endüstrileşmesi*
- g) *Kentlilik*
- h) *Akılcılaştırma Teorisi*
- i) *Bürokrasi*
- j) *Uzmanlaşma*

k) *Ayrışma, Farklı Disiplinlerde Gelişim Sağlama*

l) *Analitik Düşünce*

m) *Teknoloji*

n) *Ulus Devlet*

Modernizme karşı eleştirel ve post – modern teoriler ise batılı olmayan toplumların siyasi değişimlerini açıklamada modernleşme’den çok “siyasal gelişme” tanımını kullanırlar. Gelişimci yaklaşım, modernizme şu noktalarda eleştiri getirir:

A) Modernleşme, geleneksel toplumdaki günümüz toplumuna doğru kaçınılmaz bir süreç değildir. Bu bir yükseliş olarak görülmez. Günümüz toplumlarında muhafazakâr görüşün sağlam bir biçimde yükselişi bu sürecin sorgulanması ile oluşmuştur.

B) Tarihin gelişim sürecinde her toplumun örgütlenmesi farklıdır. Batı kendi içinde sürekli bir değişim göstermektedir. Modernistler geleneksel toplumları demokratik olmayan siyasi örgütlenmelerle suçlar.

C) Batı toplumuna göre artık klasik süreç tamamlanmalı siyasi rejimler demokratikleşmelidir. Eleştirel teori ise modern toplumun mutlaka demokratik olma zorunluğunun olmadığını belirtir. Gelişmiş iletişim ağlarına sahip, teknik yönden üstün ama farklı yönetimle idare edilen toplumları örnek gösterirler.

D) Postmodernizm düşüncesinde toplumun gelişimini sağlayan araçlardır. Siyasi idare toplumun gereksinmelerini karşılayamazsa sorun çıkmayacaktır. Modernistler iktisadi kalkınmayı temel alırlar. Eleştirel düşünce ise işsizlik, yoksulluk, eşitsizlik sorununu çözümleyemeyen toplumların kültürel olarak batı normlarını seçmesini modernlik olarak kabul edilmesinin anlamsızlığına dikkat çeker.

E) Demokrasinin model olarak batı ve doğu toplumları adına refah ve ilerleme sağlama fikri oldukça saygın bir düşüncedir. İnsan hakları ve temel özgürlükler adına demokrasinin uygulanışı idealdir. Ancak demokrasi, postkolonyel dönemin zorlayıcı ve dönüştürücü bir bahanesi olmamalıdır. Batı düşüncesinde yer alan demokrasi tanımı her kültürün kodlarıyla farklı algılanabilir. Dünyadaki demokrasi hareketleri, devletlerarası uzlaşmazlıklar, hedef saptırma savaşlar ve gizli işgaller için kullanılan bir propaganda aracı olarak düşünülemezler. Demokrasinin doğuya yöneltilen bir kontrol aracı olma tehlikesi çok ciddi bir suçlamadır. Sermayenin güçlü olan kısmı demokrasiyi zayıf olanla paylaşmak durumundadır.

Bütün bu yaklaşımları açıkladıktan sonra karşı görüşteki bir düşünceye göre, batı kaynaklı modernizmin bakış açısının doğudaki dünya görüşünden farklı olduğunu belirtmek gerekmektedir. Edward Said’in görüşlerinden yola çıkılırsa, Batı’nın Batı’daki ile farklılıkları olduğu kadar Doğu’nun da Doğu’daki ile farklı olan dünyası unutulmamalıdır. Modernist yaklaşımda yüceltilen aklın bir sömürü aracı olması söz konusudur. Modernizmin ideolojik bir model haline gelmesine karşılık, gelişimci yaklaşımın görüşüne göre iktisadi kalkınmayı muhafazakâr yapısı olan toplumlar da başardığında bu eşik atlanmış olacaktır. Bu arada kitle iletişimlerinin gelişmesine sonsuz güven, tehlikeli bir davranış olarak nitelendirilebilir. Bu teoriye göre, küreselci yayılma ve gelişmiş kapitalizmin şartlarında, sınırlanmamış ve çarpıtılmamış bir iletişim ağının kurulması mümkün olmayacağından insanlar özgür iradede yoksun bırakılmaktadırlar. Bu noktada modern toplum tek başına karar alamaz hale gelir. Toplum, *‘kitle iletişim araçları ne gösterirse ona yönelir’* düşüncesi eleştirel teorisinin temel paradigmasıdır.

Algı yönetimi ile yeni baştan hem de tersine bir toplum yaratmak, küresel iletişimin çok da kolaylıkla başarabileceği bir şeydir. Bu görüşün sonuçları günümüz kitle iletişiminin toplumlari, nasıl yönlendirdiği çok iyi incelenirse ortaya çıkacaktır. Dolayısıyla sorulması gereken ‘*kitle iletişim bize ne sağladı?*’ sorusudur. İnsanlık son yüzyılın tamamını ilk on yılda kat edebilecek kadar teknolojik konforla dolu bir döneme başlamıştır ama savaşlar ve küresel eşitsizlik değişmediği gibi açlık ve ırkçılık çözümlenememiştir. Bunun sebebi olan geç kapitalizm, ulusların ruhani değil iktisadi paydaşı olarak büyüdüğü gibi daha da büyümüştür. Bu noktada kitle iletişimin ötesinde yaşadığımız siber dünyada yapılan algı yönetimi bizi tekrar en başa yani işaret ve göstergelerle yeni bir dünya dili kurmaya yönlendirmiştir. Bunun sonuçlarından birisi de insanın ruh halinin bağımlı hale getirilmesi olmuştur. İnsan beyni en kolay kabul ettikçe sorgulama ve karmaşık duygularını yitirme noktasına gelir. Tıpkı ‘*itiraz*’ ve ‘*isyan*’ sözcüklerinin yerini modern olmak adına ‘*uzlaşma*’ ve ‘*strateji*’ sözcüklerinin alması gibi karşıtlıklar ortaya çıkar.

5. İkonik Dünyaya Geri Dönüş ve Sığınma İsteği

İnsanın kültürel ve ruhsal düşüncesinin gelişimi gözlemlendikçe, yukarıdaki tartışma çok farklı bir yere doğru gitmektedir. Eski dünyada tarım köyleri daha sonra site denilen kent devletleri biçiminde oluşmuşlardır. Öncü toplumlar kendilerine grup lideri olarak da önce kabile şamanlarını ardından yönetici olarak en güçlü şehrin *patesisini* seçmişlerdir. Krallar olarak tarihte çıkan yöneticiler öncelikle askeri gücü ellerinde bulunduran tanrı – hükümdar biçimini kullanmışlardır. İnsan varlığının ruhsal rehberleri olan rahipler hem pagan dünyanın hem de tek tanrılı dinlerin koruyucuları olarak kutsal olanın adanmış kimseleri oldular. Her dinin inanç adamları oldu. Böylelikle, tarihte din adamlığına kadar gelişen sosyal bir evrim süreci başladı. Bunun nedeni, sığınma isteğidir. Sığınmak, psikolojik olarak insan varlığının ölüm duygusu ya da korkutucu olanla yüzleşmesi ile birlikte aynı zamanda doğaya uyumlanma sorunudur. İlkel dünyada inançla başlayan sığınma ve korunma isteği, işaretler ve resimlere dönüşür. Bu işaretler temsildir. İkona kavramının kökeninde bu temsiller yatmaktadır. Din anlayışları farklılaştıkça farklı dinlerde kullanılan temsiller, yavaş yavaş soyutlaşıp insanın tinsel varlığını fark etmesine yol açmıştır. Tüm işaretler insanın bilme, öğrenme ve yok olma serüvenini resmetmek için kullanılmıştır. Buna dil ve göstergeler ile simgeler de dahildir.

6. İşaret ve Canlandırma

İşaret etmek ve işareti yorumlamak görüntüsel dil sayesinde canlandırmaya geçiş sürecini tamamlamaktadır. Özellikle petroglifler, tarih öncesi kaya resimleri ve kaya hafızası olarak kabul ettiğimiz eski dünya çizimleridir. Genel olarak, kaya resim sanatına ilgi 20. Yüzyıl sonlarına doğru artmış, 21. Yüzyılın araştırmacılarının da oldukça ilgisini çekmiştir (Martınov, 2013: 21). Petroglifler, kaya resmi ya da üzerlerinde yaşam izi olan kayalıklar olarak kabul edilirler ve çok uzun dönemlerin günümüzdeki haritaları gibidirler. Petroglifler anlamsal olarak yazısız dönemlerden bu yana üzerlerinde insana dair her şeyin ilk oluşumunu barındırırlar. İlk dans, ilk av, ilk ölü gömme törenleri, dualar, şamanlar, adaklar gibi görüntüleri ilk karşıladığımız yerlerdir. Peki bu işaretler neyi anlatır? Anlattıkları en iyi şey insanın halleridir. İnsanlar tarihin her döneminde iz bırakmak için bir şeyleri işaret etmiştir. Çünkü insanın o zaman, ölüm ve doğumu aynı anda resimleyip, haberleşmesi, iletmesi gereken bir kaygısı vardı. Bu kaygı gökyüzünün altında kalan her şeyi kendisinden sonrakine bırakmaktı. Bu, doğal olanı anlamak dediğimiz olgunun kavranma sürecidir.

Nesneleri birbirine benzetmek, bunlar arasındaki ilişkileri belirtmek, biçimlerin hangi hareketler içinde olduğunu saptamakla ortaya çıkan anlama olgusal anlam denir. Birbirine benzeyen nesnelerin hareket ve biçimlerinin niteliklerini öğrenildikçe anlam da elde edilir (Cömert, 1999: 12).

Kaya resimlerini tarihlendirmede bilim adamları arasında birçok farklı görüş bulunmaktadır. “Orta Asya ve Anadolu’da Paleolitik Çağ’dan itibaren görülen kaya resimlerinde süvariler, av sahneleri, hayvan figürleri ve mücadeleleri vs. konular tasvir edilmiştir” (Günaşdı, 2016: 393). İnsanın ortak bilinçdışının doğal dünyada yansımaları olarak görülen petroglifler zamanın inanç biçimlerinin ve ritüellerin kaya üzerine saklanmış hafıza aynaları gibi sakladılar. Kaya üstü resimlerinin ülke ve milliyetlerin kimliklerinden çok önce ortaya çıkması bize insan kavramının en baştan inceleme fırsatı vermektedir. En eski kuşakların yaşadığı kadim ülke olarak Anadolu o kadar çok kaya resimlerine ev sahipliği yaptı ki hâlâ köken bilimciler arkeologlar Anadolu’da uygarlıkların izlerini onlarla aramaktadırlar. Petroglifler daha sonra çeşitli işaretlere dönüşmüş olarak dünyanın her yerinde karşımıza çıkarlar. Günümüzde kullandığımız ideogramlar, bir dil olmadığı halde geçmişte dil yerine geçen işaretlerdir. Piktogramlar ise bu kaynaktan dünyaya ve insan zihnine yayılmıştır. Modernizm gelişirken, petroglifden, piktograma göstergeler yeniden yaşama dönmüştür. Güler (2016) piktogramların mesajı, yazıyla desteklenmeyi gerektirmeyecek açıklıkta gösterme niteliğine sahip olduğunu iddia etmektedir. Yine Güler’e göre, yazı, doğrudan değil belirli bir dil eğitimiyle okunabilmektedir. Ayrıca, okuma yazma bilenler arasında dahi o dili bilmeyenler için kendi dillerinde yeniden yazılması gerekmektedir (s. 1523). Konuşma dillerinden bağımsız yapısı ile gelişen ve görsel görüntü dünyası dediğimiz bu araçlar internet, sosyal medya, televizyon ve sinemanın görsel işaretleri ile kitlesel bilinç dışımızı kullanarak yeniden su yüzüne çıkan bir uygarlık dili olmaya devam etmektedir.

7. Kitle İletişim ve Ulaşan Görüntüler

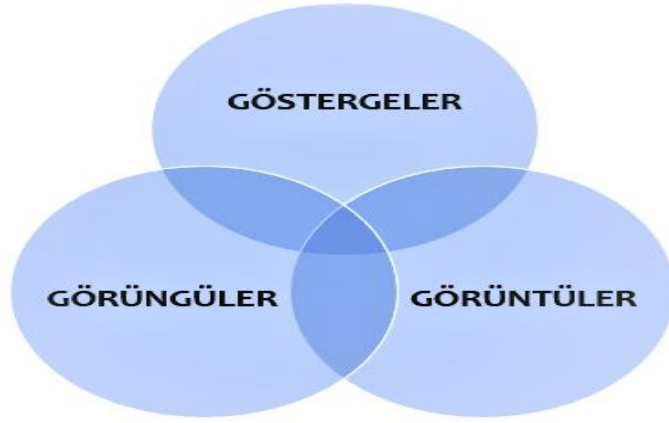
10 Nisan 2015 tarihinde İspanya’da o güne kadar görülmemiş bir eylem gerçekleşti. O dönemde yürürlüğe giren gösteri ve yürüyüş hakkına engel olan yeni güvenlik paketini protesto etmek isteyen Madridliler, parlamento önünde bir protesto gösterisi gerçekleştirdiler. İspanya için son derece doğal olan bu eylem bu sefer sıradan olaylarla, polis ve ambulans sirenleri olmadan gerçekleştirildi. Çünkü eylem hologramik bir protesto yürüyüşüydü. Parlamento binasına yansıtılan görüntüler tıpkı hayalet avcıları filminde ‘Titanik’ gemisinde ölenlerin şehir sokaklarında gezmesine benziyordu. Sokak eylemlerini yasaklayıp izne tabi tutması gerekçesiyle çıkartılan bu yasayı dünyaya ilginç bir yöntemle gösterdiler. Vatandaş Güvenliği Yasasını protesto etmek için ‘Özgürlük için Hologram’ adlı bir hareketin düzenlediği hologram tekniğiyle İspanya Parlamentosu önüne yansıtılan geniş katılımlı eylem görüntüleri, ‘gerçeğini aratmadı’. Protestocular ‘sansüre hayır’, ‘biz suçlu değiliz’, ‘ifade özgürlüğü’ yazılı pankartlar taşıırken görüldü. *Özgürlük için Hologram hareketi*, eylemde okunulan basın açıklamasıyla taleplerini de hologram aracılığıyla dile getirmiş oldu. Ayrıca tüm dünyadan internet üzerinden olayı takip eden aktivistler de kendi görüntülerini bu eyleme göndererek global bir protestoya katılmış oldular.

Şekil 1: Özgürlük için Hologram hareketi

Kitle iletişim, 20. Yüzyıl insanı için bir başlangıç ve heyecan 21. Yüzyıl insanı içinse doğal ve gerekli olan şekilde nitelendirilmektedir. Çağ insanında yaratılan algı öğretileri çevreden gelen tüm aygıtlar tarafından yaratılmaktadır. İdeolojik aygıtlar olarak da görebileceğimiz aile, din, okul ve en sonunda da kitle iletişim araçları üzerinden politik bir sistem yaratılmıştır. Fenomenoloji dediğimiz görüngü bilimi ve algılanan görüngeler öğretisi ‘olay bilimi’ olarak tanımlanmaktadır. “Görüngü hem gerçek varlıktan hem de salt görüntüden ayırt edilir”(Akarsu 1975: 82). Görüngü bilimi olayların bizdeki algısını yönlendiren varlık ve olayı ayırt etmemizi sağlar. Algılarımızı yönlendiren işaretlerdir ve işaretlerin okunması, yansımalarıdır. Örneğin, İbn – i Arabi, fenomeni akıl ve duyunun kullanımını belirtmek için gerekli olan şeyleri soyut anlamlara ve karşılığı olan simgelere bağlar. Ona göre fenomenler âlemine ilişkin düşüncelerimizin iki temel kaynağı vardır: Duyu ve akıl. İbn – i Arabi, bunu gerçekleştirmek için zaman zaman soyut olmakla beraber şiirselden geometrik ve matematiksel olana değin, tüm biçimleri kullanır (Çelebi, 2010: 44). Bizler de bir olayı anlatırken kaçınılmaz olarak bu göstergelerle birlikte simgeleri de kullanırız. Yani görüngü, göstergeye muhtaçtır. Kitle iletişim bu noktada devreye girer ve her fenomen diğer bir fenomene bağlantılı olarak birbirine yaslanan dizgeler halinde insan belleğine ve kamu aklına sunulur. Göstergeler evreninde yayılan simgeler olayları aktaran formlardır. Formlar; sistemli, ardışık ve anlamlı işaretler veya iletişimsel biçimlenmelerin yanı sıra belli bir etkinlik, tören, dans, rüya, oyun gibi bireysel, kitlesel ve kültürel kodların faaliyetlerine dönüşebilirler. Bunun kullanıcılar (yani edilgen haline getirilen modern dünya insanı) üzerindeki etkisi şüphesiz gönüllü teslimiyet esasına göre olur. İnsan birer kullanıcı konumuna gelir ve Lefebvre’ e göre,

“Kullanıcı, kültürün, yani ideoloji, temsiller ve bilgiden oluşan karışımın basit alımlayıcısı olur. Büyük kültür endüstrisi, özgül ürünler, kullanıcının “hakkı” olan metalar sağlar. Öyle ki, bu sanayi sektörünün ürünleri artık meta görünümünde değildir; sadece kullanıma yönelik, başlı başına değer taşıyan nesnelere görünümü taşır. Örneğin enformasyon. Nesnelere ve ürünler sadece mübadele edilebilir ve dayanaklarına indirgenemezken, enformasyon da meta dünyasını tamamlar. Kullanım mistifiye edici olur” (Lefebvre, 2015: 88). Görsel dünyaya aktarılan hareketli görüntü noktacıları ise bu dönüşümün parçası oluverir. (Bkz. Şekil: 2)

Şekil 2: Görüntü ve Görüngü Küreleri

Günümüz görüntüler evreninde kendi kahramanlarını ve ilahlarını objeler ve düşünceler üzerinden yeniden yaratan ve yapay olanın üstüne kuran plastik bir dünyadan bahsetmek mümkündür. Bu plastik anlayış, internetle beraber bireysel ikonografyamızı biz olarak yaratmaya olanak sağlamıştır. Çektiğimiz ve yarattığımız öykülerin de baş kahramanı olmak, gerçekten insanın yazıyla ilk karşılaştığı ana çok benzemektedir. Tarih sürekli bir yeniden okumadır. Bu yeniden okumalarda başlangıca dönmek, en ilkel olanı başka bir gözle yorumlamak olarak görülmektedir.

Birchall ve Hall için, sürekli devam eden icatlar, teknolojinin şekillendirdiği kültürlerin değişiminde etkilidir. Günümüz dünyasında yeni medya teknolojileri birer belirleyici olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna rağmen medya teknolojisinin yenilenmesiyle medya artık yeni olmaktan çıkmıştır. Bu yenileşme tekrar etme sürecinde değerlendirildiğinde toplumsal yapılanmada oynadığı roller de yeniden gözden geçirilebilir (Birchall ve Hall, 2013: s. 332).

Estetik ve ruhani kaygılar ise hem sanatı hem de modern medyayı şekillendirir. İletişim, gün geçtikçe daha basit tanımlanan ama anlamı kaybolan bir düşünce dünyasında farklı mecralara doğru ilerlemektedir. Görsel medya ses ile görüşü, metinle imajı birleştiren hibrid bir oluşum haline gelmiştir. Bu hibrid görsel dünya, bize gerçeğin gerçek olmayanla, gerçek olmayanın da gerçeğe benzerliği gibi karışık bir algı yaratır. Okmeydan'a göre medya böylelikle gelecek düşlerimizi de kurgulamaktadır. Sanat yeni bir üretim biçimine girmiştir. Teknoloji üzerinden inşa edilen sanal bir dünyada insanlar kendi yaşamlarının öznesi olmaktan giderek uzaklaşmakta ve sanal dünyanın nesnesi olmaktadır (Okmeydan, 2017: 58).

Çalışmada seçilen sinema örneği, modern geleceği aynı zamanda da tam tanımlayamadığımız geçmişimize bize bilinç akışı yöntemi ile anlatan 'Arrival' filmidir. Filmin açılışında kurguyla önce sonrayı, sonra da önceyi görülen bilimsel bir yazgı okuyuşu ile karşı karşıya kalınır. Denis Villeneuve'ün çektiği bilimkurgu filmi, dünyanın farklı noktalarında dünya dışı araçlarla karşılaşan Amerika Birleşik Devletleri ordusunun, uzman dilbilimci Louise Banks'den yardım istemesi ile başlar.

Tüm dünyayı savaşın eşliğine getiren olaylar zincirinde Louise, uzaylılarla iletişim kurarak topyekün savaşı engelleyecek ve kendi kaderiyle yüzleşecektir. Filmde ilk açılış sahnesinde hikâye, kendisini anlatan bilim kadını Louis'in bellek ve zamanı sorgulamasıyla başlar.

Başlangıçlara ve sonlara inanmadığımız yaşam döngüsünde Louis'in gördükleri parçalar üzerinden film inşası, iç dünyadan dış dünyaya doğru gitmeye başlar.

Öyküde, uzaylıların incelenmeye başlanmasıyla Louis ve diğer bilim adamı Ian'ın çalışmaları üzerinden bir "human being" (insan olma) durumu ile karşılaşırız. Uzaylılar bu filmde diğer bilim kurgu örneklerinde olduğu gibi yabancı düşman, istilacı kavramı gibi düşünülmemiştir. Uzaylı kimliği burada daha çok varoluşu evrensel olarak arayan filozofik bir görüş ve öte sesler olarak düşünülmüştür. Filmin temel konusu dil nedir? İletişim nedir? kiminle nasıl bağlantı kurarız? son ve başlangıçta neredeyiz? gibi sorulardır. Film, Ludwig Wittgenstein'in dünyası üzerinden rahatlıkla okunabilir. Arrival, muhteşem görsel fantastik bir film değildir, ama Wittgenstein'in dil üzerine getirdiği teoremi sorgulatır durumdadır. Wittgenstein, dilin felsefenin problemlerine cevap verecek bir mecra olduğunu söyler. Ancak dilin sınırları vardır. İnsanın dili kullanma, dili anlama, insanları başka varlıklardan ayırma özellikleri vardır. Sorumuz şudur ki dili dünyayla ilişkilendiren nedir? Dilin düşünceyle olan ilgisi nedir? Arrival'da Louis, heptopodlar (bu isimler, uzaylılara Ian ve Louis'in verdiği isimdir. Anlamı yedi ayaklılar demektir) ile ilişki kurarken önce ciddi bir sessizlik alanı hakimdir. İlk insan kendi kök varlığı yani tek hücreli haliyle karşılaşıyor gibidir. Heptapodlar Louis'e bir süre sonra piktogramlar yollamaya başlarlar. İlk zamana yani insanın en başına; bilinmeyenle yüzleşip adlandırma yaptığı zamana denk gelmişizdir. Heptapodlar göstergesel ikonlarla ifadeyi dil olmadan dil yaratarak kullanmaya başlarlar. Bir süre sonra dilin amacını aktarır ve durumu belirleyen bellek ve dil olduğunu anlatırlar. Tıpkı müzik notaları, ses dalgaları, işaretler ve geometrik şekillerde olduğu gibi gerçek dünyanın sadece dilde yaratıldığını anlatırlar. Bu noktada Dr Louis, dil ve öteki alanı yani sessizlik dairesinde zaman ve yazgıyı düz bir satıhta görmeye başlar. Aktarılmaya çalışılan dil, sözcüklerden değil, etrafta olan objelerin resimlerinden ortaya çıkmıştır. Konuşulan dil, düşünce biçimini belirler ve insanların olaylara bakış açısını değiştirir. Öyleyse konuşulan dil, insanın düşünce yapısını başka bir şekle büründürerek dünyayı değiştirebilir.

Zihin altı gelecek mitoslarına bir diğer örnek de 'Blade Runner' filmidir. Blade Runner filminde 2049'da geçmiş hikâyenin üzerinden geçen 30 yıl sonrası anlatılmaktadır. Los Angeles polis departmanında görev yapan memur K, toplum yaşamını kaosa sokacak ve uzun zamandır saklı kalmış bir sırrı açığa çıkarır. Bir felaketi önleyebilmesi için eski ödül avcısı Rick Deckard'ı bulup ondan bazı sorulara yanıt alması şarttır. Kopya denilen androidler filmde Tyrell adlı bir şirket tarafından dünya dışında kullanılmak için üretilmiş biyo – mühendislik ürünü insanı türlerdir. İnsanüstü kuvvetli olmaları köle olarak tutulmalarına neden olmuştur. Bir dizi şiddet olaylarından sonra üretimleri yasaklanmış ve Tyrell şirketi iflas etmiştir. 2020'lerin başında eko sistemlerin pek çoğunun zarar görmesi sentetik tarımla öne geçen Niander Wallace'ın yükselişini sağlamıştır. Wallace, Tyrell'dan geri kalanları satın yeni seri kopyalar yapar. Ayrıca birer android olan üretim Nexus 8'ler gibi yaşam süresi kısıtlı olmayan eski model kopyalar da hayatta kalmıştır. Bu modeller avlanıp emekliye ayrılmaktadırlar. Onları avlayanların ismi hala Blade Runner'dır. Kod adı memur KD6 – 3.7 olan K, bu karanlık ve sofistike atmosferde Blade Runner 'ın eski sert polisi Harrison Ford'un oynadığı Decard karakterinin izinden gider. Decard'ın karşılaştığı ilk sorun K'nın kendi oğlu olup olmadığını bilmektir. Böylelikle ara bölgede yaşayan ruhlar bölgesini tarar. Joi, K'nın kız arkadaşı olan android, bir numaralı siber – dişi ve ışıktan oluşan koruyucu melek durumunda olan bir adet kopyadır.

Joi'nin K'ya olan bağıllığı, sadece aşkla değil aynı zamanda tinsel aklın yarattığı derin bir siberpunk mitosu ile de çerçevenmiştir. K ise, tam da bir dava' nın ortasına düşmüş Josef K'sı gibidir.

Kafka'nın varoluş sorunlarını yaşayan uzay ve dış dünya ile yüzleşemeyen K, son sahnede Dexter ile kızını birleştirip, dışarı çıkar ve karların üzerine yatarak bir kurban motifi sergiler. Onun bu görüntüsü, Kafka'nın davasındaki, K'nın kayalar arasında kurban edilmesine benzemektedir. Decard, her zaman hüznü ve yas içinde bir eski zaman nostaljisinde yaşar. Aslında iki ayrı cephede yaşanan aşk hikayeleri ve arzu hiç değişmez. Peki filmde Elvis Presley ve Frank Sinatra imgelerinin kullanılmasının nedeni nedir? Decard, hologramik bir dünyada yaşayan ve hakikatin arayışını hiç sorgulamayan bir karakterdir. Her zamanki soğuk ve acımasız haliyle, kendisi için yeniden üretilen Rachel'ın kopyasını 'Onun gözleri yeşildi' diye reddetmesi yeniden yaradılışa olan bir başkaldırıdır. Bu da onun bir eski zaman adamı olduğunu gösterir. Filmde geçmiş dönemlerden bu yana gelen arketipsel dünyanın temel işaretleri ile karşılaşırız. Doğumun kutsallığı, doğurganlığın ve seçilmiş olan çocuğun öldürülme emrinin verilmesi, Babil kulesinin yeniden inşası ile bağlantısını sağlayacak olan insan – cyborg nesli yani üçüncü türün gelişi ve yeni savaş, yeni dünya üzerinden modern dünyayı sembolize etmektedir.

8. Sonuç

Görsel dünyanın bütün ihtişamı ile önümüzde belirlediği bir dünyada yaşıyoruz. Kitle iletişimin her yönü ile kuşattığı bir sosyo – politik evrenin içerisinde toplumsal etkileşimi görülmektedir. *Kavim* denilen olgunun hareketleri tarihin içerisinde tek başına açıklanamaz. Toplumsal yapı, içerisinde barındırdığı unsurları itici güç olarak kullanır ve bireylerde melek haline gelir. Modernist düşüncenin içinde bulunduğumuz çağın temel şartı haline getirilmesi bu unsurların fazlası ile birbirine benzeşmesine yol açmıştır. Modernizmin getirmiş olduğu koşullar toplumun gelişimini ve teknolojiyi yüceltirken iletişim toplumunun gövdesinde büyüyen sorunları da beraberinde getirmiştir. İnsanın değer yargıları ile zamanın ruhu bazı dönemlerde ters yöne gidebildiği gibi çağın koşulları insanı belirlerken çağ da insan tarafından çerçevenir. Max Weber'in dediği gibi çağdaş kültür ne denli karmaşık hale gelip uzmanlaşırsa, onu destekleyen dış aygıtlar da kişisellikten uzak ve tam anlamıyla nesnel uzmanlığa ihtiyaç duyar. İletişim ideolojisini oluşturan parçalar ise kitle belleğinde yansıyan bir sürü olayın göstergelerinden oluşur. Modern dünyanın insanında yer alan dil, kimlik, hareket gibi etnografik unsurlar aynı zamanda geçmişin adamıyla ortak bir kolektif hafızadan beslenmektedir. Kolektif düşünceyi oluşturan ilkel bellek ise yaşadığımız coğrafyanın getirmiş olduğu mecburiyetlerden oluşur. Örneğin göç dalgaları, ırksal hareketler, inançlar, aynı topraklar üzerinde yer değiştirirler. Bu yansımaları günümüzde gösteren aygıtlar ise kitle iletişimin oyun araçlarıdır. Medya bu araçları yaratıp biçimlendirir ve şekillerle bize yeniden sunar. Çalışmada eski dünyanın kaya resimlerinin barındırdığı ilkel formlardan yansıyan biçimlerin bugünün formlarını ve davranış biçimlerini nasıl şekillendirdiği açıklanmaya çalışılırken, modern insanın çaresizliği, küreselleşmenin getirdiği kıtlık, ırkçılık ve ötekileşmenin sonucu olarak duygu ve aklın yok olmasının sonuçları ele alınmıştır. Geçmişin izlerinin modern dünyayı hala biçimlendirdiği görülmektedir. Sonuç olarak Aldous Huxley'in dediği gibi; yakın gelecek, büyük olasılıkla yakın geçmişe benzeyecektir.

Kaynakça

- Akarsu, B. (1975). Felsefe Terimleri Sözlüğü, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Altınörs, A. (2000). Dil Bilimleri Sözlüğü, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Alyıılmaz, C. (2004). Petroglifler (Kaya Üstü Tasvirler), Journal of Turkic Civilization Studies, 1 (1), s. 157 – 163.
- Aydın, S. ve K. Emiroğlu (2003). Antropoloji Sözlüğü, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Birchall G. and C. Hall (2013). Yeni Kültürel Çalışmalar Kuramsal Serüvenler, (Çev.: Onur Kartal), İstanbul: Say Yayınları.
- Cömert, B. (1999). Mitoloji ve İkonografi, Ankara: Ayrıntı Yayınları.
- Çelebi, E. (2010). İbn Arabi'nin Epistemolojisinde Duyu ve Akıl Din bilimleri, Akademik Araştırma Dergisi, 10 (3), s. 43 – 56.
- Güler, T. (2016). Yazılı Tarihin Başlangıcından Günümüz Dünyasına Piktogramların İşlevi Üzerine Bir Değerlendirme, İdil Dergisi, 5 (25), s. 1521 – 1538.
- Günaşdı, Y. (2016). Doğu Anadolu Kaya Resimleri Işığında Doymulu Kaya Panoları, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, (39), s. 391 – 407.
- Lefebvre, H. (2015). Gündelik Hayatın Eleştirisi III, Moderniteden Modernizme, (Çev.: Işık Ergüden), İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Martınov, A. İ. (2013). Altay Kaya Resimleri Biçiktü – Boom, (Çev.: Z. Bağlan Özer), Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi.
- Nar, M. Ş. (2014). Yapısalcılık Kavramına Antropolojik Bir Yaklaşım: Levi – Strauss ve Yapısalcılık, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Antropoloji Dergisi, (27), s. 29 – 46.
- Okmeydan, S. B. (2017). Postmodern Kültürde Gözetim Toplumunun Dönüşümü: 'Panoptikon'dan 'Sinoptikon' ve 'Omniptikon'a, AJIT – e: Online Academic Journal Of Information Technology, 8 (30), s. 46 – 69.
- Purgar, K. (Ed.), (2017). W. J. T. Michell's Image Theory, New York: Routledge.
- Rothecker, E. (1990). Tarihselcilik Sorunu, (Çev.: Doğan Özlem), İstanbul: Ara Yayıncılık.
- Selvin, E. (2016). Toplumsal Dönüşüm, İlkel İsyanlardan Modern Hareketlere, Avrupa Çalışmaları Merkezi, Öğrenci Formu Bülteni.
- Tosun Ö. (2015). İlkel Benliğin Yakın Dönem Sanatında Bıraktığı İzlere Bir Örnek: Basquiat, İdil Dergisi, 4 (17), s. 31 – 46.
- Tükel Kılıç, Y. (2011). Wilhelm von Humboldt'ta Ulusal Kimlik ve Dil Sorunsalı: Yabancıliğin İçinden Bütüne Ulaşma Çabası, Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi, 1 (21), s. 41 – 57
- Witgenstein, L. (1968). Notes for Lectures on "Private Experience" and Sansa Data, The Philosophical Review, 77 (3), s. 275 – 320.